

„Szavak a határon”

Terdikné Takács Szilvia - 2017. 08. 27.

Számomra az utóbbi évek migrációs tendenciái nem csupán napihírt jelentenek. Hogy személyesen érintett vagyok a témában, az a körülményekből adódik. Az iskola, amelyet vezetek, a VIII. kerületben, az ún. kínai piac és a Baross utca közvetlen közelében van, így migráns családok könnyen ránk találnak, és rendes felvételi eljárás kapcsán a gyerekek bekerülnek az iskolába. Noha eddig az iskolánk összetételére semmilyen hatással nem volt az országunkon 2015–16-ban átvonulók sokasága, nem mondhatom, hogy hatás nélkül múlt el. Rendkívül izgalmas, hogy az iskolánkban (egyébként legálisan itt tartózkodó) migráns diákok hogy reagáltak az európai és a magyar kormányzati lépésekre, milyen párbeszéd alakult ki magyar és migráns diákok, tanárok és diákok között az újkori népvándorlással kapcsolatban. Ezekből az érzelmekkel telített és feszültséggel teljes diskurzusokból sok elemet felhasználtam előadásomhoz.

A migráns diákok részéről nagyjából háromféle, nem tisztán elváló, inkább egymásba vegyülő viszony fogalmazódik meg a témával kapcsolatban: egyrészt, mint „rendes migránsok”, akik végigjárták a legalizálás procedúráját, elhatárolódnak az illegálisan vándorlóktól, másrészt sajátos empátiával követik honfitársaik hányattatásait. Harmadrészt pedig úgy érzik, az ő sorsukra is hatással lehet ez a folyamat, elmondásuk szerint a politikai plakátkampányok hangvétele bizonytalanságot, félelmet kelt bennük.

A kép a tanulmány helyszínén nyilvános rendezvényen készült.

Előadásomban azt vizsgálom, hogy az elmúlt két esztendő migrációs tendenciái milyen módon jelennek meg a közösségi nyelvhasználatban, a nyelv – tematikusan a migrációhoz köthető – elemei milyen vizont mutatnak az aktuálpolitikai jelenségekkel kapcsolatosan, hogyan keletkeznek, illetve értelmeződnek át az egyes szavak, kifejezések, különösen azok, amelyeknek a jelentését viszonylag normatívnak hittük.

A migrációhoz köthető társadalmi jelenségekben kulturális és nyelvi relativizmus közvetlenül tapasztalható. „Az emberi lények (...) jelentős mértékben ki vannak szolgáltatva annak a nyelvnek is, amely az illető társadalom kifejezésének az eszköze. Naiv dolog azt hinni, hogy (...) a nyelv csupán a kommunikáció és a reflexió alkalmi eszköze. Az a való helyzet, hogy a világképet jelentős mértékben a nyelv határozza meg. (...) Nem egyszerűen arról van tehát szó, hogy ugyanaz a világ fejeződik ki különböző módon két különböző nyelv esetében” (Sapir: 1929/1971: 46–47). A migráció jelensége kapcsán tapasztaljuk, hogy magyarul is „különböző nyelveket” beszélünk. S a különböző valóságok között talán magunk is próbáljuk emberségünket, szolidáris érzéseinket összeegyeztetni józan ítélőképességünkkel.

A „határ” értelmezési szintjei

A *határ* szót azért választottam kulcsfogalomnak, mert a migrációs jelenség számos aspektusa a határ értelmezési szintjei köré rendezhető, vagy a határ fogalmával leírható.

1. A politikai diskurzusban kulcsfogalomká vált a *határvédelem* konkrét idegenrendészeti értelemben (emellett szimbolikusan a nemzeti kultúra védelmével mosódik össze). Akár célország, akár tranzitország szempontjából a határ védelme lett a közbeszéd egyik fő tárgya. Új fogalomként jelent meg a határőrizet kapcsán a *határvadász-kiképzés*. „Ha nem tudjuk megvédeni a magyar határt, Schengen elesett” – nyilatkozta a miniszterelnök (<http://pannonrtv.com>).
2. A sokösszetevős migrációs folyamat kiemelt állomása konkrétan is és szimbolikusan is a *határ átlépése* (a migráns számára az új élet kezdete, a cél- vagy tranzitország számára a felségterületére történő – sok esetben jogtalanul – behatolás).
3. „Hol a határ?” – első megközelítés: hol van az Európai Unió határa? A kérdés a dublini egyezmény értelmezése körül merült fel. A Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal ugyan pontos tájékoztatást ad az egyezmény alkalmazásáról (<http://www.bmbah.hu>), amelynek erős leegyszerűsítése, tulajdonképpen médiainterpretációja az, hogy a menekültügyi eljárást abban az országban kell lefolytatni, ahol a kérelmet benyújtó először az EU területére lép. A bizonytalansági

faktorokon túl (hol lépett be, hol regisztráltak) a helyzetet a „biztonságos ország” fogalma tovább bonyolította. Mára végleg kérdésessé vált, és jogi viták sokaságát generálja, hogy hol van az Európai Unió határa – ebben a kérdéskörben („Ó, Európa hány határ...”).

4. „Hol a határ?” – második megközelítés: mi lehet az európai befogadóképesség határa? A nullkvótától a több milliós nagyságrendig változó az álláspontok mentén úgy tűnik, Európa is két (vagy több) részre szakad. S talán szimbolikus (a véletlen tette szimbolikussá), hogy ennek a konferenciának a záró napja a kvótanépszavazás vasárnapjára esik.
5. „Hol a határ?” – harmadik megközelítés: hogyan egyensúlyozunk a humanitás és az egészséges racionalitás között? Hol a józan ész és a keresztényi magatartás határa? A politikai vezetők megnyilvánulásain túl komoly vizsgálatot érdemelne az egyház részéről megfogalmazott álláspontok látványos megosztottsága Ferenc pápától kezdve Bőjte Csabán keresztül Balás Béla püspökig. Szerkezetileg (retorikailag) az elutasítás és empátia viszonylatában értelmezhető a „ne a bajt hozzuk ide, hanem vigyük oda a segítséget” miniszterelnöki megnyilatkozás.
6. A határral kapcsolatosan még egy érdekes társadalmi-nyelvi jelenség is felmerül. Jelentéstani törvényszerűség, hogy a szójelentés-változás a konkrétól az elvont irányba halad. Esetünkben mintha fordítva működne a dolog: a határ számunkra régóta inkább valami virtuális válaszvonalat jelent: kézzelfogható jeleinek nagy része eltűnt, a határátlépésről helyenként csak úgy értesülünk, hogy a telefon átvált egy más szolgáltatóra. Újabban viszont a határ újra kézzelfogható jelekben konkretizálódik: cölöpökben, drótkadályokban, kerítésekben.
7. A határ nyilvánvaló jele a kerítés: és nemcsak a határ, nemcsak a kerítés kap szimbolikus értelmet, hanem az is szimbólum, hogy az év szava Magyarországon a kerítés lett 2015-ben.
8. Végül pedig: a határ szót találtam a leginkább kifejezőnek a migrációval kapcsolatos nyelvi jelenségek jellemzésére, ugyanis a korábban normatívnak tűnő jogi fogalmak, jelentések átalakulásának lehetünk tanúi, értelmezési dilemmák merülnek fel azzal kapcsolatban, hogy ki a menekült, ki az illegális, mi a biztonságos ország, kerítés-e a kerítés, vagy éppen szárnyas kapu.

Tudta? – kontra willkommenskultur

Az elmúlt két évben valamiféle szemiotikai tér alakult ki a migrációval kapcsolatos fogalmak szintjén, amelyben a *mi* és az *ők*, a *határ*, a *vándorlás* és *háború* fogalmai sajátosan interpretálódnak. A felülről konstruált üzenethalmaz a fogyasztó felé egyszerű üzenetekben ölt testet, így az alábbi modell nem annyira a valóság lenyomatának, mint inkább a tematizálás funkcióinak és céljainak felel meg.

A kultúrák találkozásának antropológiai sémái hagyományosan a *mi* és *ők* kategóriáival dolgoznak, ezek (bináris) opozíciók:

MI	ŐK
Európa	Ázsia/Afrika

az ígéret földje	átokföldje (szegénység, háború, üldöztetés)
keresztény	muzulmán

Ha Európát vagy az európai uniót *mi*-ként értelmezzük, folyamatosan érzékelhető volt ennek a kategóriának egy sajátos kettétagoltsága, ennek megfelelően értelmeződik Európa szemében a bevándorlók halmaza, alapvetően kétféle értelmezésben.

A humánus befogadó szempontjából a bevándorló üldözött, segítségre szoruló ember (ezt a perspektívát fejezi ki a *willkommenskultur* fogalma. A bevándorlók „valódi menekültek” (még ha jogi értelemben nem is számítanak menekültnek), és ennek megfelelőek a folyamathoz rendelt képi megjelenítések is: karon ülő csecsemők, anyák, a hidegben tűz mellett gubbasztó, takarókba burkolózó emberek. Természetesen a médiaüzeneteken felül a mindannyiunk számára ismert tények támasztják alá ezt az álláspontot: a szíriai háború, a líbiai összeomlás, a vízhiány miatt prognosztizált humanitárius katasztrófák. Másik perspektívából nézve a bevándorlás veszélyforrás, önvédelemre kell berendezkedni, ebből a szempontból az *ők* kategóriája gazdasági (megélhetési) bevándorlókra, terroristákra, és igen kis mértékben menekültekre tagolódik. Erre a gondolatkörre épülnek a Tudta?-plakátok, a népvándorlást veszélyként értelmező kommunikáció, vagy talán szofisztikáltabb megfogalmazásban a „mi vagyunk az indiánok” (Orbán 2016) megnyilatkozás is. A bevándorlás ebben a megközelítésben Európa számára mint támadás, hódítás, új honfoglalás jelenik meg. A magyarországi kormányzati kommunikációban kiemelt jelentőségű a háborús terminológia használata a folyamat megközelítésére: *megvédjük Magyarországot, ostrom alá vette Európa határait, elkezdődött Európa megszállása, az iszlám állam háborút hirdet Európa ellen* stb. Itt tetten érhető a politikai diskurzus szinte minden klasszikus stratégiája, az ismétlés mágikus-hipnotikus nyelvi ereje, az oppozíció, az ellenségkép kialakítása (Balázs–Takács 2009: 153–154). A Biblia pedig bármikor citálható, bármelyik oldalon: *Bizony, bizony, mondom néktek: aki nem az ajtón megy be a juhok aklába, hanem másfelől hatol be, az tolvaj és rabló* (Ján 10,1). *Aki az ilyen kisgyermekek közül egyet is befogad az én nevemért, az engem fogad be; és aki engem befogad, az nem engem fogad be, hanem azt, aki engem elküldött* (Mk 9,37).

Ezt a kettétagoltságot érzékenyen fejezi ki az a tény, hogy Németországban 2015-ben az év szava a menekült,

Magyarországon a kerítés. A szélsőséges monokulturalizmus és multikulturalizmus között számos esetben fogalmazódik meg köztes álláspont is, bár ezek többnyire nem a plakátháború és a hatalmi diskurzus felől érkeznek hozzánk. Az ambivalens helyzetet jól jelzi egy, az iskolánkban történt eset, amelynek a gyökere egyetlen mondat volt egy pedagógus szájából („aki menekül, az nem követelődik”), s amelynek következményeképpen diákok és pedagógusok egy csoportja rasszizmussal vádolta meg a tanárt. A dolog pikantériája, hogy ez a pedagógus nap mint nap ruhát és élelmiszert osztott az akkor a Keleti pályaudvaron állomásozó migránsoknak...

„Minek nevezzetek?”

Azzal párhuzamosan, ahogy a migrációval kapcsolatos európai álláspontok egyre élesebben feszültek egymásnak, a bevándorlók igyekezete arra irányult, hogy minél homogénebbnek mutakozzanak, vagyis azt a képet kellett Európa felé mutatniuk, hogy mindenki (politikai, vallási) üldözés elől menekül. A folyamat egy merkeli nyilatkozatot követően abban csúcspontba ért, hogy egy ideig mindenki szírnek vallotta magát.

Hogy nevezzük meg ezt a rendkívül heterogén csoportot? Ez kezdettől fogva komoly gondot jelentett a politikának és a médiának.

Már 2015 tavaszán feltűnő volt a *menekült* szó értelmezési káosza. Eltartott egy-két hétig, amíg a menekültből *menekülő*, *menedékkérő* vagy *migráns* lett, vagyis a normatív, jogi terminológia alkalmazhatósága kérdésessé vált. Ennek ellenére a szóösszetételekben makacsul tartja magát – ma is – a menekült előtag: *menekültáradat*, *menekültválság*, *menekülttábor*, *menekülthullám*, *menekülthelyzet*, *menekültkvóta*, noha egy biztos, hogy Magyarországon nem lehetett jelentős számban menekültekről beszélni, mert az országon átmenők között gyakorlatilag alig egy-kettő kapott menekültstátuszt.

Az európai unióban létezik egy világos jogi rendszer: a magyar idegenrendészeti szabályozás ehhez illeszkedik. A legális státuszok a *menekült*, *hontalan*, *oltalmazott*, *menedékes*, *bevándorolt*, *letelepedett*, *a szabad mozgás jogát gyakorolja*. Alapvetően két olyan szituáció létezik, amelyben az itt-tartózkodáshoz nem tartozik státusz: a már regisztrált, de még döntésre váró, valamint az illegálisan itt tartózkodó. Ez utóbbi kategória mosódott össze a legalizált

menekültstátusszal. A *menekült* szó fogalmi határai kezdtek kérdésessé válni: a jogrendben egy megkapott státuszt jelent, mégis a „még státusz nélküli, de jogosultnak feltételezett” bevándorlókkal kapcsolatosan kezdték egyre szélesebb körben alkalmazni.

Kézenfekvőnek tűnt tehát, hogy a „kényelmes” *migránssal* helyettesítsük, ami ugyan nem jogi kategória, de jól működik a szóalkotások szempontjából, a jelentése sok mindent elbír, viszonylag semleges, ráadásul PC-nek mondható. Csakhogy éppen ez a túlságosan széles jelentéskör lehet a zavaró, hiszen migráns az itt élő angol üzletember is, sőt, bizonyos megközelítésben én magam is.

Új szavak kezdtek tehát terjedni, pl. a *menekülő* kifejezés, ami kifejezi a nem rendezett státuszt, az átmenetiséget, az ideiglenes állapotot. Ezen kívül még életképesnek mutatkozott a *menedékkérő*, nyelvileg viszont egyik sem produktív, szóösszetételekben nem működik, nem behelyettesíthető.

Megállapíthatjuk tehát, hogy az idegenrendészeti státuszok nagy része nem erre a helyzetre született, és működőképes jogi fogalom a mai napig nem keletkezett az „úton lévőkre”. Körülírásokkal annál gyakrabban találkozunk: *a jövevények, a hozzánk érkezők, a tömegesen Európa felé tartók*, s úgy tűnik, a helyzet nyelvi rendezése legalább olyan bonyolult, mint a politikai.

Bibliai képzetek

Úgy tűnik, mintha a szekularizált Európa a migráció kapcsán felfedezte volna a bibliai archetípusokat. A jelenséggel kapcsolatos megnyilatkozásokban ugyanis feltűnően sok a biblikus asszociáció. Internetes blogokon, de az itteni előadások egyikében is elhangzott a migrációra alkalmazott bibliai idézet: *Bizony, bizony, mondom néktek: aki nem az ajtón megy be a juhok aklába, hanem másfelől hatol be, az tolvaj és rabló; de aki az ajtón megy be, az a juhok pásztora* (Ján 10,1). A másik oldalról pedig az irgalmas szamaritánus példája (Fabiny 2016) ad erkölcsi útmutatást, aki mellett az igazhitűek segítségnyújtás nélkül elmennek.

A közbeszédben, a médiában, a politikai kommunikációban apokaliptikus méretekben jelenik meg a vándorlók nagyságrendje. A jelenség interpretálása az ószövetségi tíz csapás képzetét kelti: *sáskahad* (<https://kuruc.info/r/1/166009/>) lepte el Európát, az *invázió, lavina, (menekült)hullám, és (menekült)áradat, (ember)tömeg,*

a plakátokon megjelenő – *minden 12. másodpercben érkezik egy illegális bevándorló Európába* – figyelmeztetés párhuzamba állítható az embertömegek vándorlását ábrázoló fotókkal.

Nehéz elkerülni a magától adódó bibliai párhuzamot a zsidók vándorlásáról az ígéret földjére. A bibliai mintázatot erősíti az a tény, hogy a gyalogos vándorlás ilyen méretekből talán kevéssé ismert kép a XX–XXI. századi ember szemében. Most mintha évszázadokat léptünk volna vissza az időben: az exodus újkori olvasatával szembesülünk, csupán a Kánaán nem bizonyul valóságosnak.

Nem kerítés, hanem szárnyas kapu

A határ egyik legnyilvánvalóbb, konkrét megjelenése a kerítés (mint jeltárgy) sokrétű asszociációt és szimbolikus értelmezési lehetőséget hordoz.

A magyarországi kerítésépítéssel kapcsolatos első európai megnyilvánulások éppen a negatív asszociációkat vetették fel, de érdemes figyelni arra, hogy gyakran mintha nem maga a kerítés *ténye*, hanem a megnevezése jelentené a problémát. Mindannyian emlékszünk az osztrák belügyminiszter megnyilvánulására, hogy „ez nem kerítés, hanem szárnyas kapu”. Hasonlóképpen a *gyoda* (gyorstelepítésű drótakadály) mintha orwelli képzeteket keltene: az újbeszél nyelv működésének leírásában utal rá Orwell, hogy a mozaikszókban a név jelentése összeszűkül, leválk ról minden asszociáció. Így tehát a semleges (?) kerítéstől egyik irányba az eufemisztikus *szárnyas kapu*, *műszaki biztosítás* és a *gyoda* helyezkedik el, a másik irányba a *pengésdrót* és a *vasfüggöny*. A *kerítés* és a kerítésfunkciót ellátó egyéb képződmények elnevezése, mint látjuk, rendkívül érzékeny kérdés, legalább annyira, mint a 4. pontban tárgyalt *migráns-menekült-menekülő-menedékkérő* probléma.

Szavak és jelentések a migráció körül

A migráció kérdésköre a mai magyar közbeszéd egyik legfőbb témahalmazát alkotja. A Tinta Könyvkiadó 2015-ös szavazásán az alábbi eredmény született:

(a letöltés ideje 2016. november 28.)

Fabiny Tamás 2016. Az irgalmas samaritánus a migránsok között.

<http://www.evangelikus.hu/cikk/az-irgalmas-samarit%C3%A1nus-migr%C3%A1nsok-k%C3%B6z%C3%B6tt>

(a letöltés ideje 2016. november 28.)

Ferenc pápa: a migránsok nem veszélyesek, ők vannak veszélyben.

http://www.ma.hu/kulfold/282279/Ferenc_papa_a_migransok_nem-veszelyesek-ok_vann

(a letöltés ideje 2016. november 28.)

Gyalog indult el Belgrádból a sáskahad egy része a horvát határ felé.

<https://kuruc.info/r/1/166009/> (a letöltés ideje 2016. november 28.)

(a letöltés ideje 2016. november 28.)

Ha nem tudjuk megvédeni a magyar határt, Schengen elesett.

<http://pannonrtv.com/web2/?p=230358> (a letöltés ideje 2016. november 28.)

(a letöltés ideje 2016. november 28.)

Jézus sem enged be mindenkit az országába (interjú Bőjte Csabával).

<http://www.keresztenyelet.hu/v/23251/> (a letöltés ideje 2016. november 28.)

(a letöltés ideje 2016. november 28.)

Kalas Györgyi – Munk Veronika, 2016. A migráns, a kerítés és a szelfibot lettek az év szavai.

http://index.hu/kultur/2016/01/02/a_migrans_a_kerites_es_a_szelfibot_lettek_az_e

(a letöltés ideje 2016. november 28.)

Orbán Viktor tusnádfürdői beszéde, 2016.

Sapir, Edward, 1971. Az ember és a nyelv. Gondolat Könyvkiadó, Budapest.

Szónyi Szilárd, 2016. Vér és könnyek – katolikus püspök kongatja a vészharangot muszlimügyben!

<http://valasz.hu/itthon/ver-es-konnyek-katolikus-puspok-kongatja-a-veszharangot-muszlimugyben-115880>

(a letöltés ideje 2016. november 28.)

Tájékoztató a dublini eljárásról. <http://www.bmbah.hu> (a letöltés ideje 2016. november 28.)

Nincs hozzászólás!

Your Email address will not be published.

Comment

- Save my name, email, and website in this browser for the next time I comment.

This site uses Akismet to reduce spam. [Learn how your comment data is processed.](#)

© 2025 e-nyelvmagazin.hu. All rights reserved.